

De leerling centraal?

Een goede vakdocent stelt niet de leerling, maar de leerstof van zijn vak centraal. Deze stelling schijnt te worden aangehangen door de leden van de vereniging Beter Onderwijs Nederland (28/12/2010).¹ Hoe moeten we die stelling interpreteren? Daartoe kunnen we de doelen en uitgangspunten van de vereniging raadplegen:²

- 1) Onze primaire taak als vakdocent is de leerlingen in te wijden in ons eigen vakdomein.*
- 2) Daartoe maken wij een lesprogramma dat is afgestemd op de exameneisen waaraan de leerlingen uiteindelijk moeten voldoen, rekening houdend met de beschikbare cursusduur. Met 'de leerstof staat centraal' wordt dus bedoeld: wij laten ons leiden door de vakinhoudelijke leerdoelen die de leerlingen uiteindelijk moeten bereiken en door het tempo dat nodig is om die doelen in de cursusduur te halen.*
- 3) Wat de programmadoelen betreft laten we ons dus niet afleiden door leerdoelen, voorkeuren en luimen van de individuele leerling. Met 'de leerling staat niet centraal' wordt bedoeld dat de klant geen koning is. De leerling moet zich voegen naar de leerdoelen van het aangeboden programma.*
- 4) Verder hanteren we als uitgangspunt dat tempodifferentiatie binnen de klas vermeden moet worden. Wij zweren bij klassikaal onderwijs. Het jaarprogramma moet doenlijk zijn voor de meerderheid van de klas en iedere leerling moet zich naar dat tempo voegen. Wie dat niet lukt, moet een jaartje overdoen of moet afstromen naar een lager schooltype. Met 'de leerling staat niet centraal' wordt dus tevens bedoeld dat we geen concessies mogen doen aan individuele leerlingen die het programma niet kunnen bijbenen. Niet de individuele leerling maar het hoofdpeloton van de klas staat centraal.*

In een eerdere discussiedraad (maart 2007) bracht Hinke Douma een humaniserende nuance op het derde uitgangspunt aan:³

3a) Centraal staat dus het streven om de vakinhoudelijke leerdoelen te bereiken. Maar in dat verband werken we natuurlijk ook aan het scheppen van *optimale leervoorwaarden*, bijvoorbeeld een goede affectieve relatie tussen docent en leerlingen. Zij moeten voelen dat de leerling en zijn leerresultaat ons ter harte gaat. Ook moeten we werken aan de kwaliteit van de school als leergemeenschap. We moeten de leerlingen socialiseren opdat ze zich aanpassen aan een schoolcultuur die bevorderlijk is voor het leerproces.

In twee andere discussiedraden (april 2009 en april 2010) werd ook van het *vierde* uitgangspunt een humanere variant voorgesteld:⁴

4a) Natuurlijk moeten we de leerling centraal stellen, in die zin dat we ons uiterste best moeten doen dat iedere individuele leerling uit de klas de gestelde leerdoelen bereikt. Maar dat geschiedt *docentgestuurd*: wij stellen de leerdoelen en zoeken naar optimale wegen om die doelen te bereiken. Het onderwijs dat wij voorstaan is dus niet *vraaggestuurd* of *leerlinggestuurd*.

4b) Met klassikaal onderwijs (in het basisonderwijs) wordt bedoeld dat we alle leerlingen uit de klas in hetzelfde tempo naar (of voorbij) dezelfde eindstreep trachten te brengen. Tempodifferentiatie is niet in het belang van de leerling. De leerling wordt pas echt centraal gesteld als je bevordert dat iedere leerling het programma kan bijbenen. Daartoe moet je risicoleerlingen extra instructie en ondersteuning geven in hun leerproces. Maar zorg dat je het klasseverband niet doorbreekt.

De discussiedraad van maart 2007 werd aangezwengeld door een BON-dissident, die drie concurrerende stellingen inbracht:⁵

I. Een goede docent en een goede school stelt niet z'n eigen belang en het belang van klassikaal onderwijs centraal, maar het belang van de leerling:

I.A 'De leerling centraal' mag niet ontaarden in knuffelpedagogiek of in de laissezfaire-didactiek van Het Nieuwe Leren, maar evenmin in de hovaardigheid van 'de docent centraal' waarbij de belangen van de leerlingen verwaarloosd worden.

I.B Als je stelt dat je de leerlingen op weg helpt en verder helpt door het aanbieden van vakinhoud en door kennisoverdracht, dan nog zul je hen in elk geval in één opzicht centraal moeten stellen: namelijk door zodanige condities te scheppen dat ze het vak inderdaad onder de knie krijgen. We moeten het accent leggen op leren en niet op onderwijzen. Dus 'het leren centraal'.

II. Een goede docent en een goede school stelt niet alleen de leerstof, de vakinhoudelijke leerdoelen en het eindexamen centraal, maar ook de langetermijn-belangen van de leerling en van de samenleving:

II.A Het is de taak van scholen te bevorderen dat leerlingen het beste uit zichzelf halen. De school moet zich dienstbaar stellen aan de maatschappij en aan de leerlingen opdat zij 't in de maatschappij zullen kun-

nen roeien en daar (als het even kan) ook iets goeds aan kunnen toevoegen. De docenten en de vakken die zij geven moeten daaraan bijdragen. De vakken zijn geen doel in zichzelf.

II.B We moeten leerlingen bieden wat ze nodig hebben om te leren leren en een leven lang te leren. Een mix van oude en nieuwe manieren van kennisoverdracht, attitudevorming en aanleren van vaardigheden. Maar vóór alles met een scherp oog voor de individuele leerling, zijn talenten en interesses, sterke en zwakke kanten en wat nodig is om hem/haar voor te bereiden op het volwassen leven. Persoonlijk en als deel van het grote maatschappelijke geheel.

II.C Ofschoon docenten zich vooral op de schoolse leerdoelen moeten richten, heeft de school daarnaast ook een pedagogische en vormende taak.

III. Het leidende principe van de stellingen I en II is dat docenten en scholen een dienstverlenende taak hebben: evenals voor artsen en andere professionele beroepen geldt, moet het belang van de cliënt centraal worden gesteld.

Met name stelling III leidde tot verhitte oppositie. In aanvulling op de BON-uitgangspunten 1 t/m 4 kan de kritiek op stelling III worden samengevat in de volgende kanttekeningen bij het derde uitgangspunt:

3b) De leerling moet niet centraal worden gesteld aangezien wij tot taak hebben onze leerplichtige leerlingen te dwingen om in te gaan. We staan in een *gezagsverhouding* tot onze 'klanten' en de 'klant' is dus gezinszins koning. Wat we doen is om hun eigen bestwil doch lang niet altijd met hun volle instemming. Maar het staat hun inderdaad vrij om af te haken en hun heil bij een andere school of een ander schooltype te zoeken.

3c) Wij moeten niet bang zijn onszelf centraal stellen want wij zijn geroepen te fungeren als *bron van vakkennis, levenservaring en beschaving* waaruit de leerling moet putten.

3d) Onderwijskwaliteit mag niet worden afgemeten aan de mate waarin de leerling centraal wordt gesteld, want de doelen van onderwijs zijn in *de lange termijn* gelegen, terwijl de metafoor van leverancier en klant gewoonlijk betrekking heeft op behoeftenbevrediging op kortere termijn.

Wat me opvalt is dat twee argumenten in deze polemiek rond stelling III onvermeld blijven, terwijl ze waarschijnlijk de hoeksteen van het BON-discours vormen:

3e) Het zou *strijdig met het belang van de samenleving* zijn als we de doelen, behoeften en belangen van de leerling centraal zouden stellen. Wij zijn namelijk geen gewone professionals. De arts heeft slechts één cliënt. Zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid valt samen met zijn verantwoordelijkheid jegens de individuele patiënt: mensen beter maken. Wij hebben daarentegen een tweeledige verantwoordelijkheid: enerzijds jegens de individuele leerling en anderzijds jegens de samenleving. De individuele leerling is onze cliënt, maar tegelijkertijd fungeert ook de samenleving als afnemer van onze diensten. In het belang van de samenleving stellen de wetgever en de onderwijsinspectie allerlei eisen aan onze output, bijvoorbeeld in de vorm van eindexameneisen en rendementscijfers. Wij kunnen de belangen van de leerling slechts centraal stellen in zoverre deze verenigbaar zijn met de eisen die de wetgever en de onderwijsinspectie hebben gesteld. Met andere woorden: wij staan voor een optimaliseringsprobleem omdat we twee heren moeten dienen, we moeten zo goed mogelijk de belangen van de individuele leerling dienen maar tegelijkertijd ook de belangen van de samenleving.

3f) Deze tweeledige verantwoordelijkheid komt onder andere ook tot uiting in onze taken als 'beëdigd taxateur': wij *toetsen, beoordelen en examineren* of leerlingen aan de gestelde eisen voldoen. In directe zin zijn de leerling en zijn ouders wat dat betreft onze opdrachtgever en cliënt, maar in wijder perspectief mogen we hun kortetermijn-belangen (geef hem een voldoende!) niet laten prevaleren boven de belangen van de samenleving (geef hem het cijfer dat hij waard is!).

Wes Holleman

weblog onderwijs 17-1-2011

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ <http://www.beteronderwijsnederland.nl/node/7324>

² <http://www.beteronderwijsnederland.nl/node/61>

³ <http://beteronderwijsnederland.net/node/1751#comment-12679>

⁴ <http://beteronderwijsnederland.net/node/5706> (26/4/2009);

<http://beteronderwijsnederland.net/node/6819> (17/4/2010)

⁵ <http://beteronderwijsnederland.net/node/1751> (15/3/2007)